

ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ГАРМОНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПРИРОДОЮ

На основі аналізу вітчизняних науково-педагогічних досліджень у статті узагальнено сутнісні характеристики, критерії, показники та рівні сформованості екологічної компетентності як характеристики особистості. Наведено авторське визначення і оцінні параметри екологічної компетентності школярів.

***Ключові слова:** гармонія, школярі, природа, екологічна компетентність.*

На основі теоретичного аналізу у попередній публікації обґрунтовано, що в умовах загострення проблем взаємодії з природою перед Людиною виникає необхідність не лише підтримання гармонії в самій природі, але й досягнення самою людиною особистої внутрішньої гармонії. Останнє означає відмову від однобічної споживацької орієнтації, спрямованість на розвиток усіх сутнісних сил людини, що змінило б її ставлення до природи зовнішньої, зробило б його досконалішим у пізнавальному, моральному та естетичному аспектах. Тому гармонізація взаємодії людини і природи вимагає адекватної спрямованості педагогічних впливів та задає змістово-процесуальні параметри освітнього процесу [5].

У Законі України «Про освіту» екологічна компетентність вказана у переліку базових компетентностей, завдяки яким досягається мета загальної середньої освіти. У дослідженні «Науково-методичне забезпечення формування в учнів гармонійних відносин з природою в основній школі та позашкільних навчальних закладах» екологічна компетентність визначена як основний критерій. Метою цієї статті є уточнення сутності, показників, критеріїв та рівнів сформованості досліджуваної характеристики особистості.

У багатьох вітчизняних науково-педагогічних дослідженнях екологічна компетентність виступає складовою професійної (О.Гуренкова, Н.Олійник, Л.Титаренко, Н.Черновол); показником ефективності системи екологічної освіти школярів. Зокрема, екологічна компетентність розуміється як:

- здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування [9];
- здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності [7];
- здатність фахівця гармонійно взаємодіяти з природним довкіллям та соціумом у всіх сферах власної життєдіяльності [2].

Стосовно учнів закладів загальної середньої освіти визначаємо екологічну компетентність як набуте цілісне особистісне утворення, що у процесі самореалізації у всіх сферах буття визначає здатність особистості самостійно, оперативно і ефективно мобілізувати знання і досвід задля виокремлення екологічних проблем чи відповідного контексту життєвих ситуацій, прийняття рішень і діяльності на основі пріоритету екологічних цінностей, усвідомленого почуття власної причетності до екологічних проблем і відповідальності за результати своїх дій і вчинків в інтересах особистої екологічної безпеки, практичного поліпшення стану навколишнього середовища та стійкого/збалансованого розвитку.

Значна увага приділяється проблемі педагогічної діагностики рівня сформованості екологічної компетентності. В рамках проекту Європейського Союзу 544524-TEMPUS-1-2013-1-PL-TEMPUS-SMHES здійснено видання навчального-методичного посібника «Рамка кваліфікацій в галузі наук про навколишнє середовище в українських університетах», розроблено тренінг-курс «Оцінювання сформованості екологічних компетентностей». Укладачі відзначають, що різні автори пропонують свої шкали оцінювання, які містять від трьох до шести ступенів. Одні обґрунтовують рівні високий (творчо відбудовчий), середній (зберігаючий) і низький (пасивний); інші

встановлюють шість рівнів екологічної компетентності: предметний (вихідний), відсторонений, наслідковий, предметно-наслідковий, абстрагований, теоретичний. Розроблено шкалу сформованості екологічної компетентності, яка включає репродуктивний, репродуктивно-операційний, аналітично-синтетичний і творчий рівні, можливе оцінювання за такими критеріями – відтворюючий (творчий), перетворюючий (продуктивний) і пошуковий (інноваційний) [4].

Рівні сформованості екологічної компетентності Н.Олійник оцінює за компонентами, а у ролі основних критеріїв виділені володіння студентом відповідними знаннями, вміннями і навичками, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього середовища, результати модульного контролю та рейтингової системи оцінювання досягнень студентів [3].

Трирівневу шкалу оцінки екологічної компетентності пропонує О.Гуренкова: репродуктивний рівень розглядається як низький, реконструктивний – як середній, творчий – як високий [1, с. 12].

Рівень екологічної компетентності Л.Титаренко визначає також за сформованістю кожної з її складових (інформаційно-досвідної, мотиваційно-ціннісної, поведінково-діяльнісної) та інтегровальних елементів; визначено креативний, професійно-достатній, елементарний рівні сформованості екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету [7, с. 9].

На репродуктивному, репродуктивно-операційному, аналітично-синтетичному і творчому рівні вивчає екологічну компетентність Н.Черновол. Репродуктивний рівень розглядається як рівень відтворювального сприйняття та копіювання необхідної інформації, відтворення знань „за зразком”. Пізнавальна активність на цьому рівні доволі слабка. Репродуктивно-операційний – рівень, який досягається певною енергійністю, помірною пізнавальною активністю та ініціативністю, рівень доволі стійких операцій. Аналітично-синтетичний – рівень високої

активності та вибору оптимальних способів діяльності. На цьому рівні виявляються вміння до моделювання ситуацій та прийняття відповідних рішень. Творчий – рівень самостійного прогнозування ситуацій, якісно нових технічних рішень, який характеризується високою самостійністю вирішення поставлених завдань, зацікавленістю екологічними знаннями і проблемами, ініціативністю, іноваційним характером діяльності. Творчий рівень формується безпосередньо під час практичної діяльності на виробництві, – зазначає Н.Черновол [8, с. 7-8].

У роботі С.Шмалей виділяється предметний, відсторонений, наслідковий, причинно-наслідковий, абстрактний та теоретичний рівні сформованості екологічної компетентності учнів, що, в свою чергу, оцінюються як низький (перших два), середній (два других) і високий (два останніх) рівні [9, с. 32].

У ролі провідного критерію сформованості екологічної компетентності школярів нами визначено почуття особистої причетності, яке характеризує усвідомлення особистістю своєї „включеності”, „інтегрованості” у процеси, що відбуваються у довкіллі. Рівень екологічної компетентності, провідною ознакою якого є сформоване почуття особистої причетності до проблем довкілля, визначений нами як інтеграційний.

Провідною ознакою екологічної компетентності нижчого – адаптивного – рівня є почуття залежності здоров'я і добробуту від природи.

Виділяється також ще нижчий рівень – рівень некомпетентності, провідною ознакою якого є споживацько-руйнівна, егоцентрична спрямованість взаємодії особистості з природою.

Таким чином, для оцінки сформованості екологічної компетентності школярів пропонується дворівнева шкала. Перший рівень характеризується категоріями „некомпетентність – компетентність”, а компетентність розглядається на інтеграційному та адаптивному рівнях [6].

Актуальним напрямом подальших досліджень є розробка інструментарію для вивчення рівня сформованості екологічної компетентності.

Література

1. Гуренко О.В. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців водного транспорту в умовах кредитно-модульної системи навчання : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О.В.Гуренко. - К., 2009. – 21 с.
2. Лободинська О. М.,. Магазинщикова І. П Роль екологічних практик у формуванні екологічної компетентності фахівця з вищою освітою Електронний ресурс. Режим доступу <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-ekologichnih-praktik-u-formuvanni-ekologichnoyi-kompetentnosti-fahivtsya-z-vischoyu-osvitoyu>
3. Олійник Н.Ю. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму в процесі навчання інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – теорія та методика навчання з технічних дисциплін / Н.Ю.Олійник. - Харків, 2005. – 20 с.
4. Оцінювання сформованості екологічних компетентностей: Навчально-методичний посібник / В. П. Карпенко, І. І. Мостов'як, Т. М. Пушкарьова-Безділь. – УНУС, 2017. – Одеса: НУ «ОМА», 2017. – 59 с.
5. Пустовіт Н.А. Гармонізація відносин школярів із природою через взаємодію з установами природно-заповідного фонду //Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2018 рік/ [За ред. І.Д. Бега, О.М. Докукіної, Р.В. Малиношевського]. – Івано-Франківськ: НАПН, 2018. – С. 360-364.- С.300-305
6. Пустовіт Н.А. Критерії і показники екологічної компетентності школярів / Н.А.Пустовіт //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2008. – № 1. - С. 109-113.
7. Титаренко Л.М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія та методика виховання / Л.М.Титаренко. – К., 2007. – 20 с
8. Черновол Н.М. Формування екологічної компетентності студентів технічних навчальних закладів у процесі технологічних практик : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Н.М.Черновол. - К., 2010. – 19 с.
9. Шмалей С.В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00. ... /С.В.Шмалей : К., 2005. – 44 с.

Відомості про автора

Пустовіт Наталія Афанасіївна

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти

Інституту проблем виховання НАПН України (за сумісництвом)

(044) 455-53-38

natali_eco@ua.fm